

УДК 374:613.955 – 053.6 (045)

Рапацька І.Б., Ващенко Л.І., Ляпін В.П., Сероштан В.М.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ

У статті представлено теоретичний аналіз наукових робіт щодо особливостей формування особистості у підлітковому віці, визначено психолого-педагогічні аспекти розвитку дитини, які впливають на ефективність організації позашкільної діяльності із застосуванням здоров'язбережувальних технологій. Доведена ефективність організації позашкільної здоров'язбережувальної діяльності серед молодших підлітків за місцем проживання. Проаналізовано шляхи вдосконалення позашкільної діяльності молодших підлітків. Намічені подальші шляхи організації позашкільної здоров'язбережувальної діяльності молодших підлітків за місцем проживання.

Ключові слова: молодші підлітки, позашкільна діяльність, здоров'язбережувальної діяльності.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Структура організації позашкільної діяльності на сучасному етапі розвитку суспільства є недосконалою для виховання та гармонійного розвитку особистості. Недостатньо організована позаурочна діяльність за місцем проживання, слабо сформована система знань у батьків стосовно психофізіологічних особливостей розвитку дитини у онтогенезі, мультимедійна необмеженість, відсутність цензури у засобах масової інформації – всі ці фактори призводять до відсутності виховного впливу позашкільної діяльності [5, 7, 11]. Як наслідок виникають неформальні групи, які характеризуються злочинною діяльністю, що загрожує безпеці населення.

Кожна дитина має право на позашкільну освіту, це зазначено у Конституції України. У світлі реформування школи, позашкільна освіта стала невід'ємною складовою системи освіти, тому держава шукає шляхи удосконалення позаурочної діяльності дитячого населення. Це зазначено у Законах України "Про освіту", "Про позашкільну освіту" та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема організації учнівської молоді у позаурочний час, висвітлення досвіду створення сприятливих умов для розвитку особистості у позаурочний час у різних країнах світу представлені у роботах Н. Бідок; теоретичне підґрунтя для застосування здоров'язбережувальних технологій у позанавчальній діяльності представлене у працях О. Ващенко, Д. Вороніна, О. Воеділової, С. Гаркуші, В. Єфімова, М. Носка, І. Поташнюк та ін.

Проблеми підліткового віку вивчали психологи, педагоги, фізіологи, соціологи у різні періоди розвитку суспільства. Першим звернув увагу на таке явище як підлітковий вік Ж.-Ж. Руссо у 1762 р. Розробка першої психологічної концепції підліткового або перехідного віку належить С. Холлу. Згодом дана проблема стала предметом досліджень таких науковців як Л. Айзенберг, Б. Ананьєв, Л. Божович, Ш. Бюлер, Л. Виготський, Д. Ельконін, К. Левін, О. Леонтьєв, Д. Фельдштейн, А. Фрейд, З. Фрейд, Е. Шпрангер та ін.

Мета дослідження – здійснити теоретичний аналіз літературних джерел, які актуалізують питання організації позашкільної здоров'язбережувальної діяльності з молодшими підлітками.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підлітковий вік завжди викликав занепокоєння у батьків, педагогів і інтерес у науковців. Пубертатний період досліджувався крізь призму інтелектуальних особливостей дитини Ж. Піаже (1969 р.); Е. Шпрангер розглядав розвиток особистості як "духовний процес"; класичний психоаналіз, засновником якого був З. Фрейд, пов'язував складності підліткового віку зі статевим дозріванням; Г.С. Саллівен у основу теорії розвитку поклав первинну потребу у міжособистісних відносинах, яка на думку науковця закладена у вигляді інстинкту [6, 9].

Теорії "першого кола" не призвели до створення єдиної наукової системи вивчення підліткового віку, вони не витісняли одна одну у науковій сфері, але і не доповнювали. На наступному етапі ряд науковців намагалися поєднати дані теорії (А. Геззел, 1956; Е. Єріксон 1950; Л. Айзенберг 1965).

У 30-40 рр. ХХ століття актуалізувалися емпіричні шляхи вивчення одного з найскладніших вікових етапів у дитячій психології. Кожен науковець створював індивідуальні межі підліткового віку в залежності від характеристик, які були закладені в основу вивчення даного вікового етапу. Кожна теорія передбачала періодизацію розвитку дитини, але однієї загальноприйнятої не було. На сучасному етапі

розвитку науки ситуація не змінилася. Бедлінський О.І. у своїх дослідженнях акцентує увагу, що у сучасній психології немає єдиного погляду на вікові межі підліткової епохи. Дітей 10-12 років відносять до підліткового чи молодшого шкільного віку у залежності від критерію, покладеного в основу періодизації, чи навіть від того, до якого класу ходить дитина [1, с. 50].

У нашому дослідженні розглянута проблема організації позашкільної діяльності серед дітей 10-12 років (5–6 класи), які відносяться до молодших підлітків. На нашу думку, це найбільш сприятливий період для організації дітей, для створення позитивного клімату у колективі, для формування здоров'язберігаючих компетенцій у дітей.

Для цього вікового періоду розвитку особистості характерними є надмірна неврівноваженість, грубість, швидка зміна настрою, він складний для оточуючих своїм надмірними протиріччями [2, с. 13]. Ш. Бюлер характерними рисами підліткового віку вважала тривожність, роздратування, агресивність, безцільний бунт, спрямованість до самостійності, яка не підкріплюється фізичними і психічними можливостями [9, с. 17]. Т.В. Драгунова теж відмічала ряд характерних для підлітка особливостей: його дорослість має бути відмічена оточуючими; для нього є важливим, щоб форма його поведінки не була дитячою; найулюбленіший герой підлітка – людина активна, яка прагне до цілі. У будь-якому починанні він воліє бути діячем, а не спостерігачем [6, с. 178].

Особистість формується у діяльності, кожному віковому етапу у онтогенезі відповідає певний вид активності, розвиток якої обумовлює найголовніші зміни у психічних процесах і психологічних особливостях особистості дитини на даній стадії цього розвитку. Леонтьев О.М. назвав таку діяльність ведучою (Леонтьев О.М., 1959).

Ведуча діяльність характеризується тим, що в ній виникають і перетворюються інші види діяльності, перебудовуються основні психічні процеси, відбувається розвиток особистості. Вона не обов'язково займає весь вільний час в житті дитини, однак визначає його розвиток на даному віковому етапі. Зміна провідних типів діяльності пов'язана з виникненням нових мотивів, які формуються всередині ведучої діяльності, що передують даній стадії розвитку. Нові мотиви спонукають дитину до зміни свого положення в системі відносин з іншими людьми [8, с. 87].

Сльконін Д.Б. ведучою діяльністю підлітків вважав спілкування з однолітками. У своїх міжособистісних стосунках підлітки відтворюють ті відносини, які існують у світі дорослих людей, протиставляються їм [10, с. 380]. Провідним мотивом поведінки і діяльності на думку Божович Л.І. є прагнення знайти своє місце серед однолітків у колективі [4, с. 316]. Фельдштейн Д.І. стверджував, що для підлітка є характерною спрямованість діяльності на засвоєння норм взаємовідносин, і вважав, що провідною для даного віку є соціально корисна діяльність [9, с. 30].

Бедлінський В.І. у своїх дослідженнях зазначає, що суспільна діяльність у сучасних умовах не отримала прийнятних для суспільства масових форм [1, с. 50].

На думку Белічевої С.А. підлітка до компанії приводить нудьга. Спочатку він весело проводить свій час але через невміння якісно організувати своє дозвілля жарту перетворюються на девіантну поведінку [2, с. 35]. Більшість дітей не схвалюють злочинної поведінки, та під впливом референтної групи, у силу не сформованості моральної свідомості, коли ймовірність сприйняття хороших і поганих норм поведінки є практично однаковою, діти вчиняють різні протиправні дії. Для них величезне значення має найближче оточення та соціальне середовище, де проходить їх життєдіяльність і яке формує їх моральну свідомість [2, с. 5]. Божович Л.І., провівши ряд теоретичних і практичних досліджень, стверджувала, що підліток надмірно піддається впливу колективу і, під час прагнення бути прийнятим групою, він може поступитися власним життєвим переконанням [4, с. 318].

Анікеєва Н.П. зазначала, що з віком величезне значення для самопочуття дитини починає набувати сфера "учень – колектив" (Анікеєва Н. П., 1989 р.). У підлітка самоствердження визначається якісними змінами у розвитку самосвідомості, які змінюють попередні відносини між підлітком і середовищем. Сльконін Д.Б. і Драгунова Т.В. у якості центрального і специфічного новоутворення у особистості підлітка визначали уявлення про себе як про дорослого, яке в нього виникає [10, с. 379].

Проаналізувавши дослідження провідних вчених, провівши власні дослідження, Божович Л.І. зробила науковий висновок, що для дітей підліткового віку колектив відіграє ключову роль у формуванні особистості. Судження і оцінки однолітків для підлітків мають набагато більше значення ніж думка батьків і педагогів. Характерною особливістю дітей даного віку є прагнення уникати критики однолітків, "емоційне благополуччя" залежить від місця, яке займає підліток у колективі [4, с. 318].

Бедлінський О.І. стверджує, що сучасний підліток відрізняється від підлітка минулих років, цьому сприяли соціально-економічні зміни, які відбувалися у нашій державі протягом років. Від сучасного молодшого підлітка суспільство вимагає у першу чергу засвоєння шкільної програми, але підлітка, перш за все, цікавлять відносини з однолітками, а не шкільні предмети. Адже досягнути бажаного статусу у групі однолітків можна лише засвоївши систему відносин між людьми. Навчання перестає бути шкільним. Значну частину інформації молодші підлітки отримують поза навчальним процесом і тому складається враження втрати навчальних мотивів. Отже, сучасний підліток часто недостатньо задіяний у

різних видах діяльності спрямованої на духовних і соціальний розвиток, нерідко "звільняє" себе від засвоєння шкільної програми, і переходить від засвоєння суспільно вироблених дій з предметами (людина – річ) до засвоєння норм відносин між людьми (людина – людина). На думку вченого провідним видом діяльності молодшого підлітка є спілкування та взаємодія на основі конструювання соціальних відносин. А центральним новоутворенням молодшого підліткового віку є переживання дорослості задане її міфологізованим ідеалом [1, с. 52].

Позашкільна освіта може компенсувати нестачу залученості дітей до різних видів діяльності, а для підтримання соціально – корисного і духовного підґрунтя повинен здійснюватися педагогічний контроль зі сторони педагогів, психологів, інструкторів.

Вивчаючи досвід щодо організації позашкільної діяльності серед дітей у Польщі, Н.М. Бідюк зазначала, що особлива увага в організації дозвілля учнівської молоді у польській освітній практиці приділена підготовці педагогічного персоналу для сфери дозвілля. На думку практиків, тут не місце випадковим людям, які потрапляють на роботу тільки тому, що не було вакансії у відповідній для їх освіти інституції, вчителі та інструктори мають бути професійно підготовлені, мати педагогічні компетенції, а також відповідні особистісні якості, які сприяють встановленню відповідного емоційного контакту з вихованцями.

Необхідним елементом особистості педагога (вихователя, інструктора) закладу дозвілля є також морально-етична позиція, яка виявляється у "якості особистої педагогічної "заангажованості", а також у високій педагогічній культурі [3].

Белічева С.А. стверджувала, що практичний досвід роботи з дітьми у дворі, за місцем проживання свідчить про те, що, при належній організації дозвілля, позаурочний час має величезний потенціал ефективного виховного впливу на підлітка, вирішуючи одночасно масу складних задач: від військово-патріотичного, фізичного до естетичного виховання, від проблем професійної орієнтації до проблем формування всебічно розвиненої особистості [2, с. 7]. Значну роль у цьому питанні відіграє особистість педагога, який, створивши сприятливі педагогічні умови для організації позашкільного дозвілля дітей, позитивну емоційну атмосферу у групі, в змозі виправляти недоліки сімейного виховання, пропонувати альтернативу асоціальним групам, формувати життєрадісну, здорову, активну, ініціативну особистість. Найголовнішими принципами організації позашкільної діяльності є добровільність, позитивний емоційний фон у групі, дозованість у навантаженнях [5, 7, 11].

Як зазначав Виготський Л.С., якщо вчитель безсилий у безпосередньому впливі на особистість учня, то він всесильний при безпосередньому впливі на нього через оточення. Соціальне середовище є істинний важіль виховного процесу, і вся роль учителя зводиться до управління цим важелем. Варто змінити соціальне середовище, як відразу зміниться і поведінка людини. Вчитель є організатором соціального середовища, яке є регулятором й контролером його взаємодії з вихованцями (Виготський Л.С., 1991).

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Підводячи підсумок, слід зазначити, що підлітковий вік є найважчим періодом у формуванні особистості. Для вдалого протікання даного етапу життя слід створювати тотальний непомітний педагогічний контроль за підлітками у позаурочний час; необхідно розширювати структуру організацій за місцем проживання, які мають величезний виховний вплив на дітей, треба відповідально підходити до підбору інструкторів з позашкільної освіти.

Подальша наша діяльність буде спрямована на пошук шляхів організації позашкільної здоров'язбережувальної діяльності молодших підлітків за місцем проживання.

Використані джерела

1. Бедлінський О.І. Проблема періодизації підліткового віку в сучасних умовах / Бедлінський О.І. // Практична психологія та соціальна робота. – №2. – 2011. С. 49 -53
2. Белічева С.А. Этот опасный возраст / С.А. Белічева. – Москва : Знание, 1982. – 96 с.
3. Бідюк Н.М. Педагогічні засади організації дозвілдової діяльності учнівської молоді в системі позашкільної освіти Польщі [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://ua.z-pdf.ru/7pedagogika/730960-2-udk-3798092-443809-natalya-bidyuk-hmelnickiy-ukraina-pedagogichni-zasadi-organizacii-dozvill-voi-diyalnosti-uchnivskoi.php>
4. Божович Л.И. Личность и её формирование в детском возрасте / Л. И. Божович. – М.: Просвещение, 1968. – 462 с.
5. Гаркуша С.В. Здоровьесберегающий потенциал двигательной активности / С.В. Гаркуша // Здоровье для всех. Научно-практический журнал. – Пинск : ПолесГУ, 2014. – № 1. – С. 15-21.
6. Гамезо М.В. Возрастная и педагогическая психология : учебное пособие / М.В. Гамезо, Е.А. Петрова, Л.В. Орлова – Москва : Педагогическое общество России, 2009. – 512 с.
7. Носко М.О. Формування здорового способу життя: навчальний посібник / М.О. Носко, С.В. Грищенко, Ю.М. Носко. – К.: МП Леся, 2013. – 160 с.

8. Обухова Л. Ф. Детская психология: теории, факты, проблемы / Обухова Л.Ф. – М.: Тривола, 1998. – 352 с.
9. Психология современного подростка. Под ред. Д.И. Фельдштейна. – М.: Педагогика, 1987. – 240 с.
10. Эльконин Д. Б. Детская психология / Д.Б. Эльконин. – Москва: "Академия", 2007. – 384 с.
11. Носко М.О. Здоров'язбережувальні технології у фізичному вихованні : [монографія] / Носко М. О., Гаркуша С. В., Воєділова О. М. – К. : СПД Чалчинська Н.В., 2014. – 300 с.

Rapatska I., Vashchenko L., Ljapin V., Seroshtan V.

FEATURES OF THE ORGANIZATION OF EXTRACURRICULAR HEALS - RETAINING ACTIVITIES OF YOUNGER ADOLESCENTS

As the title implies the article presents theoretical analysis of scientific works concerning the specifics of identity formation in adolescence, defined psycho – pedagogical aspects of child development that effects the efficiency of the organization of extracurricular activities with application of health technologies. Much attention is paid to investigation of the ways of improvement of extracurricular activities. The effectiveness of the organization of health retaining activity among younger adolescents by place of residence was proved. The article presents the ways of improving the leisure activities of younger teenagers. It is spoken in detail about the main difficulties of transitional age that were described in scientific works.

Due to modern economically unstable conditions of society development the organization of extracurricular activities of children has received little attention. Parents can't organize leisure activities of children, and younger Teens spend their free time outdoors, where their natural desire to be part of a team leads to the formation of groups with deviant behavior.

This article identifies the main causes that lead younger adolescents to antisocial behavior. To avoid this phenomenon is possible only by pedagogically organized extracurricular activities of children in places of residence. The most important thing is to create such conditions in the organization of this activity that children can willingly and excitedly spent time in such groups so that they become alternative to street companies. The significant role here belongs to the personality of the teacher who should be mentor, example and sample for kids.

The fact that it is necessary to create pedagogical conditions of organization of leisure activities of younger adolescents is stressed. The paper looks at recent research dealing with the organization of extracurricular activities in different countries of the world. We can create favorable conditions for the development of younger teenagers outside of school and home basing on the experience of organizing extracurricular activities of students in other countries. The main idea of the article is to find ways of organizing children during after school hours at the place of residence, so that children can grow up healthy, harmoniously developed and self-confident personalities. It is stressed that healthy children is healthy nation.

Key words: *younger adolescents, extracurricular activities, health – retaining activities.*

Стаття надійшла до редакції 20.08.2017